

Fængsel – fiasko og succes

En anmeldelse af *Michel Foucault*: »Overvågning og straf. Det moderne fængselsvæsens historie«, København 1977, 272 s. Rhodos Rhadius.¹

»Anstaltsbehandlingen missar således inte bara sin rehabiliterande roll, den kan anses direkt motverka detta syfte. ... Individualpreventivt sett ... har åtgärden därför inte bara misslyckats utan åstedkommit ett motsatt resultat. Anstaltsbehandlingen tycks enligt redovisade data vara *kriminogen*«. ²

»Foreløbig må konkluderes, at de små og omdiskuterte forskjeller som måtte finnes i reaksjonens virkninger under ingen omstendighet kan være tilstrekkelige til å begrunde noen utformning av reaksjonssystemet mot lovbrudd i overensstemmelse med en »behandlingsmodell«. ³

»... de undersøgelser, der foreligger om frihedsstraffens indflydelse på den indsattes personlighed, giver ikke grundlag for at bedømme frihedsstraf som et velegnet middel til resocialisering af den indsatte«. ⁴

Disse udtalelser illustrerer, at fængslet har været *fiasko* i forhold til individualpræventions-, behandlings- og resocialiserings-ideologien.⁵ Denne konstatering indgår som et centralt element i den aktuelle nordiske kriminalpolitiske debat om *reformer* af det kriminalretlige sanktionssystem.

1. Bogen er oversat til norsk af Dag Østerberg efter »Surveiller et punir«, Galimard 1975. Den samme oversættelse er udgivet af Gyldendal, norsk forlag, som Fakkelt-bok under titlen »Det moderne fængsels historie«. Den norske udgave er forsynet med et udmærket forord af *Thomas Mathiesen*, som desværre ikke er medtaget i den danske udgave, selv om indholdsfortegnelsen lover et forord. Begge udgaver mangler desværre også den franske udgaves meget illustrerende billedmateriale.
2. *Ulla Bondeson*, Fången i Fångsamhället, Malmö 1974, p. 560.
3. *Nils Christie*, Hvor tett et samfund?, Oslo 1975, p. 152.
4. *Betænkning* nr. 208, Alternativer til frihedsstraf – et debatoplæg, København 1977, p. 10.
5. I *Thomas Mathiesens* forord i den norske udgave henvises der til den nye sociologiske forskning, der har påvist, at fængslerne faktisk fungerer som »forbryderskoler«.

Er denne fiasko og reformdebat noget epokegørende nyt siden det moderne fængsels gennemslag som dominerende og almen straffeform i begyndelsen af forrige århundrede?

På dette spørgsmål giver *Foucault* (i »Overvågning og Straf«. I det følgende forkortet OS) følgende svar (OS p. 241):

»Fængslets oprettelse, »fiasko« og mer eller mindre gennemførte reformering må altså ikke opfattes som tre efterfølgende faser, men heller som et system af elementer som virker samtidig, og som historisk sett er blitt et supplement til den juridiske frihedsberøvelsen«.

Denne komplekse system-helhed kalder *Foucault* »det fængselsagtige system«, som består af fire elementer: 1) overmagnens element (fængselsdisciplinen), 2) den tilkoblede kundskabs element (behandlingsteknikken), 3) den omvendte virknings element (den faktiske videreføring af kriminaliteten) og 4) utopiens element (»reform«-gentagelsen).

Fiaskoen (den omvendte virknings element) er således en del af fængslets funktionsmåde. Men for *Foucault* er fængslets »fiasko« blot tilsyneladende en fiasko, da fængslet lykkes netop igennem sin »fiasko«.

Men hvad er da »fiaskoen«s funktion?

Svaret på dette spørgsmål hænger sammen med det mere omfattende problem om selve straffevæsenets formål. Hvis det er straffens formål at forhindre enhver lovovertrædelse, så er fængslets »fiasko« virkelig en fiasko.

Men straffens og fængslets formål er ikke at forhindre lovstridige virksomheder, men at differentiere (opdele), udnytte og kontrollere de ulovlige virksomheder ud fra en almen undertrykkelsestaktik. Fængslet opfylder dette formål ved at udskille en særlig form for lovstridig virksomhed som kriminalitet. Fængslet producerer en særlig form for lovstridig virksomhed, »kriminaliteten« og »forbrydelsen«, som er politisk og økonomisk mindre farlig og til syvende og sidst anvendelig. Til loven svarer lovovertrædelsen, til dommen svarer lovovertræderen, til fængslet svarer lovlydigheden og lovovertrædelse, er det en politisk-strategisk proces, der udskiller forbrydelsen af den lovstridige virksomhed. Netop heri ligger fængslets succes.

Hvorfor har straffen, fængslet, så netop dette politisk betonedede formål, nemlig at kontrollere og udnytte kriminaliteten i stedet for at afskaffe al lovstridig virksomhed? På dette giver *Foucault* en historisk forklaring.

Oplysningstidens reformtalsmænd, *Beccaria* m. fl., mente, at de af dem foreslåede straffereformer havde til formål at bekæmpe enhver lovstridig virksomhed.⁶

6. – gennem en generalpræventiv tankegang. Begreberne general- og specialpræventiv fin-

Men omkring overgangen til det 19. århundrede antager folkets ulovlige virksomhed nye og farlige politiske dimensioner: en mere direkte forbindelse til de sociale konflikter, en kamp mod det nye politiske regime, den nye ejendomsordning og den nye form for lovlig udbytning. Loven og retsvæsenet antager hermed et nødvendigt klassepræg, bliver til borgerlig klassejustits (OS p. 245 og 72). (OS fremhæver, at ejendomsforbrydelserne netop i denne periode afløser voldsforbrydelserne som dominerende forbrydelseskategori).

Ved at oprette og isolere en form for lovstridig virksomhed som kriminalitet kan man opnå at kontrollere den, gøre den politisk ufarlig og økonomisk betydningsløs og nyttiggøre den for de herskende gruppers egen lovstridige virksomhed.

»Kriminaliteten, konsolideret af et straffesystem med fængslet som midtpunkt, avleder de lovstridige virksomheder, på en måde som er tjenlig for profittens kredsløb og den herskende klasses ulovlige makt« (OS p. 249).

Fængslet producerer altså forbrydere på to måder: 1) ved at virke krimonogent – dette er fængslets »fiasko«, og 2) gennem denne udskilles-, kontrol- og udnyttelsesproces, som af lovovertræderen skaber »forbryderen« (hvorved kriminologien bliver en mulighed) – dette er fængslets succes, som kun etableres i kraft af dets »fiasko«. – FIASKOEN ER SUCCESSEN.

Denne opfattelse af fængslet har ifølge Foucault sin gyldighed den dag i dag. Fængslets funktioner har i sine grundlæggende træk ikke ændret sig siden dets instituering i forrige århundrede.

For at kunne forstå dette resultat er det nødvendigt at se lidt nærmere på Foucaults opfattelse af fængslets opståen og funktioner.

»Magtens mikrofysik«

Men først må det gøres klart, at Foucaults bog kun på overfladen handler om fængslet. Den er et delstudie inden for det overordnede problem om »normaliseringens magt og hvordan viden opstår i det moderne samfund« (bogens sidste note). Behandlingen af fængslet indgår i en række institutionsanalyser, tidligere asylet og hospitalet. Det overordnede erkendelsesmål er for Foucault forholdet mellem magt og viden. Om disse overordnede filosofiske problemstillinger hos Foucault vil jeg henvise til

des overhovedet ikke i OS. Det er specifikke strafferetsteoretiske udtryk, og det er ikke specielt strafferetsteori, der er OS's genstand. Jfr. nærmere herom nedenfor.

Esbern Krause-Jensen, Magt og Disciplin, Teori og Praksis nr. 6, 1977. Krause-Jensen bruger i denne artikel OS som *værktøjskasse* efter Foucaults egen opfordring – d. v. s. han bruger og tolker bogen i socialisations-teoretisk sammenhæng. På grund af Foucaults overordnede erkendelses-teoretiske intentioner er hans analyser i maximal grad »tværfaglige«, idet de trækker analysesnit tværs igennem samfundets institutioner og områder på den måde, at han vil give »et detaljeret billede af helheden« (OS s. 32, note 23). Hans fremstilling nærer en overordentlig stor respekt for detaljen, hvilket i forbindelse med en sprudlende, nytænkende, billedrig fremstilling kan give stof til en lang række videnskabelige enkeltdiscipliner. Denne anmeldelse bruger også OS som *værktøjskasse* med henblik på *strafferetsteoretiske og strafferetshistoriske* problemstillinger.

Når Foucault analyserer straffeteorier, er det som *magtteknologier*. Han vil undersøge magten i samfundet, magten mellem mennesker, *magt-relationer*. Men ikke kun som helheder, systemer eller strukturer (f. eks. ikke kun som den ofte forekommende problemstilling om »statens magt«), men i sin sande virkning, i den nøjagtige funktion, i detaljen. Kun igennem en analyse af »*magtens mikrofysik*«, dens teknologier, kan dens funktioner erkendes. Straffen er en magtteknik, og fængslet er det moderne samfunds almene straf. *Fængslet som magtteknik* er med andre ord OS's genstand.

Fra legemsstraf til frihedsstraf

Straffereformerne i oplysningstiden i det 18. århundrede, som gik imod de tidligere offentlige »barbariske« torturstraffe, opfattes i almindelighed som et fremskridt for humanitet og menneskelighed. Det er det muligvis også set med vores nutidige øjne. Foucaults historiske analyse konkluderer:

»Humane straffer – det vil si en straffelov, som skal sette grenser for både kongens og folkets spillerom. At »mennesket« skal respekteres under avstraffelsen, det er den juridiske og moralske form som gis denne dobbelte målsetning« (OS p. 82).

Straffereformerne udtrykker med andre ord borgerskabets utilfredshed med den feudale enevældige retsorden, der var for uregelmæssig, usystematisk, ineffektiv. »*Den nye juridiske teori om straffen skjuler i virkeligheden en »politisk økonomi« for straffemyndigheden*« (OS p. 76). Og gennem lighedskravet og de almene juridiske principper skal dette mål opnås ved at sætte grænser for den feudale retsordens vilkårlige retsudøvelse.

At straffen skulle sætte grænser for folkets retsbrud skyldes, at »*forbrytelsene blev mildere før lovene*« (OS p. 72). Til grund for hele strafferet-

tens »humanisering« ligger »en dybtgående strukturendring av lovbruddene« (OS p. 83). Utviklingen fra en feudal til en kapitalistisk produksjonsmåte ændrer lovbruddenes karakter:

»Med de nye former for kapitalakkumulasjon, produksjonsforhold og juridiske ejendomsforhold skifter synet på folkets stillferdige, tolererte og dagligdagse, eller tvertom voldelige krenkelser av andres rettigheter. De omdefineres som forgripelser på annen manns eiendom. Tyveriet tenderer mot å bli en hovedform for lovovertrædelse, når et samfunn med juridisk og politisk begrunnede avgifter forvandles til et samfunn grunnet på tilegnelse av midler og arbeidsprodukter« (OS p. 81).

Reformtalsmændene ville gøre op med afskrækkelsestankegangen, hvor straffen udtrykte monarkens hævn gennem den offentlige tortur, de ville i stedet etablere en »afstraffelsens semioteknik« (OS p. 95), som skulle forebygge lovovertrædelser (generalprævention). Reformtalsmændene ville ikke ramme kroppen, men sjælen, som system af forestillinger, gennem en række »specifikke, synlige og talende« straffe (OS p. 105). Straffe, der var »analogiserende« i forhold til forbrydelsen (OS p. 97). I stedet for kongens modstander skulle straffen ramme samfundets fjende (der havde brudt samfundskontrakten) og genoprejste ham som »samfundspagtens juridiske subjekt« (OS p. 119).

Hele denne udvikling drejer sig kun på overfladen om en »humanisering«. Der er tværtimod tale om et skift i og en effektivisering af magtens teknologi, der er afhængig af samfundsudviklingen. Her fremhæver Foucault især befolkningstilvæksten og det nye voksende produktionsapparat. Som hovedgrund til straffereformerne angiver Foucault, at »det gjælder å skape en ny økonomi og en ny teknologi for straffemyndigheden« (OS p. 83).

Men hvorledes kan det gå til, at en helt tredje magtteknologi, nemlig fængslet, der skal virke gjennom en metodisk manipulation af individet, i stedet sejrer som den almene straf i løbet af det 19. århundrede i modsætning til reformtalsmændenes anbefalinger? I stedet for ceremonien og tegnet opstod eksercitsen. I stedet for kongens modstander og samfundets fjende skabes afvigeren, forbryderen.

Disciplin

Svaret finder Foucault i, at *disciplinen* i løbet af det 17. og 18. århundrede blev den almene form for herredømme. Disciplinen er en »ny 'maktens mikrofysik', den er »detaljernes politiske anatomi«. Disciplinen udtrykker et helt andet magtforhold end magtforholdet mellem slaveejer og slave, husherre og tjener, feudaltherre og vasal. Disciplinen er en ny

tvangens politik, der bearbejder, dresserer og manipulerer kroppen for at frembringe en tvungen forbindelse mellem *øget færdighed og skarpet underkuelse*. Disciplinen udvikles først og klarest i de forskellige institusjoner, asylet, hospitalet, militæret, skolen og fabrikken, men præger hele det moderne samfund, som har utviklet sig til »det disiplinære samfund«.

Disciplinen frembringer en individualitet med 4 karaktertræk: 1) den er cellepræget (en bestemt rumlig placering), 2) den er organisk (individets handlinger kontrolleres og organiseres intensivt til en effektivere helhet), 3) den er genetisk (individernes tid kapitaliseres inden for et utviklingsforløb),⁴ den er kombinatorisk (forskellige individers kræfter skal samarbejde).

Den disiplinære dressur har 3 hovedvirkemidler: 1) den uafbrudte, funktionelle og hierarkiske bevogtning, 2) den normaliserende sanktion, altså en straffeordning, der klassificerer i forhold til en norm, og 3) eksamen og eksamination, der manifesterer underkuelsen og objektgør den underkuede, samtidig med den eksplicitte realisering af sammenhængen mellom magt og viden.

Disciplinen er en individualiserende teknik, der først og fremmest individualiserer samfundets nederste lag (i maximal grad i skoler, fabrikker og fængsler), hvorimod den feudale individualisering vedrørte samfundets øverste lag (i maximal grad: monarken).

Det disiplinære samfund opstod på baggrund af bestemte historiske processer, af økonomisk, juridisk-politisk og videnskabelig art (OS p. 193 ff.). Det er en hersketeknik, der på samme tid skal øge føjeligheten og nytten af alle elementerne i systemet. Disciplinen er svar på især to processer: befolkningseksplosjonen og det sterkt voksende produktionsapparat. Over for disse processer var de feudale herskeformer ikke tilstrækkelige. Menneske- og kapitalakkumulasjonen nødvendiggjorde en ny magtteknologi i hele samfundet.

»Veksten i den kapitalistiske økonomi påkalte disiplinens særskilte form for øvrighet, men hvis almene prinsipper, metoder for underkuelse af kroppar og krefter, i ett ord dens »politiske anatomi« kan iverksettes gjennom høyst forskjellige politiske styresett, apparater eller institusjoner«. (OS p. 196).

Det gamle øvrighedsprinsipp om »innkrævning og vold« erstattes med prinsippet om »mildhed, produksjon og profit« (OS p. 194f.). Og dette sættes igennem ved de disiplinære metoder.

Men hvorledes forholder dette individualiserende, ulighedsfastholdende magtprinsipp sig til de lighedspostulerende, almene juridiske prinsipper, som netop i samme periode sætter sig igennem inden for den juridiske struktur? Hertil svarer Foucault, at »den reelle og legemlige disiplin dannet grunnvollen for de formelle og juridiske friheter« (OS p. 197). Man må se disiplinens metoder som en slags *mod-ret*. Der er en modsætning

mellem det disciplinære og det kontraktmæssige tvangsforhold. F. eks. giver fabriksdisciplinen arbejdskontrakten et helt andet reelt indhold end dens juridiske fiktive form. Disciplinen sætter den formelt egalitære lov og ret ud af kraft. Det hævdes,

»at disse disiplinære metoder utgjør grunnlaget for samfundets likevekt, mens de i virkeligheten er en rekke mekanismer for definitivt og overalt å skape skjevhet i maktforholdene« (OS p. 198).

Disciplin og fængsel

Hermed er vi fremme ved svaret på spørgsmålet om, hvorfor fængslet blev den almene form for straf siden begyndelsen af det 19. århundrede, på trods af oplysningstidens reformjuristers anbefalinger.

»Fængslet, et hovedvåben i avstraffelsens rustkammer, markerer sikkert nok et vigtigt øyeblikk i straffejustitsens historie – dens indtreden i »humanitetens« æra. Men det markerer også et viktig øyeblikk i historien til de disiplinære mekanismer som det nye klasseherredømme var i ferd med å utvikle: Det øyeblikk da de koloniserte rettsinstitusjonen«. (OS p. 205).

Fængslet fremstod som »indlysende rigtigt«. Dets funktionsmåde var intimt forbundet med selve samfundets funktionsvilkår, det disciplinære samfund.

Fængslet har en dobbelt funktion, en dobbelt begrundelse: 1) den rent juridiske frihedsberøvelse, der fremstår med en juridisk og økonomisk »naturlighed« på samme måde som det er »naturligt« at anvende tiden som mål ved byttetransaktioner (OS p. 206) – og 2) den metodiske omdannelse, forbedring, af individerne, altså en teknisk-disciplinær funktion, der fremstår med en »naturlighed« i det disciplinære samfund.

Fængslet er »omnidisciplinært« og virker gennem følgende tre disciplinære metoder, der fungerer forskelligt fra og som et tillæg til den rent juridiske frihedsberøvelse: 1) en politisk-moralsk: isolering, der skal individualisere de indsatte gennem tvang, 2) en økonomisk: arbejde, der skal forvandle tyven til fjøelig lønarbejder, og 3) en teknisk-medicinsk: modulation af straffen, altså justering af frihedsberøvelsens forløb i takt med graden af opnåelse af forbedringsmålet. – Altså: cellen, fabrikken og sygehuset.

Disciplinens kropsmanipulerende, individualitetsforandrende formål havde, som ovenfor omtalt, den funktion at maximere funktionseffekten, udnyttelsesgraden af menneskene i det nye kapitalistiske samfund, der var i færd med at bryde igennem. Fængslets disciplinære funktioner har politisk-strategisk karakter. I det nye klassesamfund retter denne politiske

strategi sig primært mod folkets underste klasser, og fængslets særlige disciplinære område er: indkapslingen, kontrollen og pacificeringen af folkets lovstridige virksomheder. Og dette sker gennem skabelsen af »forbrydelsen« og »forbryderen«. Kun dette element af kapitalistisk klassejustits i straffevæsenet forklarer fængslets almene gennemslag – og dermed fremkomsten af de nye »specialpræventive« straffeteorier.

Hermed har Foucault givet sin forklaring på fængslets fiasko og succes.

Disciplin og kapitalisme

Foucault forklarer ikke straffens udvikling gennem en konsekvent relatering til produktionsmådens udvikling. Det er snarere disciplinen og det disciplinære samfund, der er det afgørende for Foucault. Krause-Jensen udleder forsøgsvis to hypoteser om den generelle teori vedrørende dette problem hos Foucault:

1) »Produktionsforholdene i vort kapitalistiske system er måske i sidste ende mere disciplinære, end de er kapitalistiske«.

2) »De forskellige samfundsformer skal måske ikke så meget karakteriseres ud fra deres produktionsmåde som ud fra deres politiske anatomi«.

(Op. cit. p. 67).

Altså at det snarere er disciplinen, der karakteriserer det moderne samfund, end det er kapitalismen, – og at det snarere er det disciplinære samfunds fremvækst, end det er kapitalismens fremvækst, der forklarer fængslets fremkomst. Denne opfattelse støttes af, at Foucaults overordnede betegnelse for det moderne samfund er »det disciplinære samfund«, og at betegnelsen »det kapitalistiske samfund« (og fabrikkens produktionsmåde) hele tiden blot anføres illustrativt som eksempel blandt andre forklaringselementer. Endvidere støttes opfattelsen af bogens sidste afsnit, som fremhæver, at det er et væsentligt karakteristikum ved vort samfund i dag, at det er »et fængselsagtigt system« (Krause-Jensen har i stedet oversat det franske udtryk med »det generaliserede fængsel«), altså at fængslets disciplinære metoder gennemtrænger samfundet som helhed.

I den tolkning, jeg har givet ovenfor af OS, har jeg i vidt omfang forsøgt netop at fremdrage de steder i OS, hvor Foucault relaterer den disciplinære udvikling til den kapitalistiske udvikling. Og det er rigtigt, at Foucault hverken i sin selvforståelse eller eksplicit i bogen direkte søger sine forklaringer i udviklingen af den kapitalistiske produktionsmåde. Men en nøjere læsning viser, at Foucault ikke har kunnet forklare sit hovedproblem, om hvorfor netop fængslet blev den almene straffeform, uden at inddrage de for kapitalismen specifikke klasseproblemer, der blev domi-

nerende i Europa i det 19. århundrede. Det er endvidere karakteristisk, at Foucault ved omtalen af de ovenfor nævnte træk ved disciplinens politiske anatomi (de disciplinære metoder som magtens mikrofysik), dens elementer, teknikker og mål, flere steder henter sine bedste og mest illustrerende eksempler fra fabriksproduktionen og fra Karl Marx' analyse heraf. F. eks. ved analysen af det kombinatoriske element hentes en afgørende forklaring fra Marx' analyse i Kapitalen af det kooperative arbejde. Og ved analysen af det organiske element er beskrivelsen en nøjagtig parallel til Marx' analyse af arbejdets intensivering med henblik på produktionen af relativ merværdi.

For at tage et belysende citat:

»Den disiplinære makts funktion består ikke så meget i å innkreve avgifter, tiende osv., som å lage en syntese, ikke så meget i å beslaglegge en del av produktene som i å skape en tvungen forbindelse mellom arbeider og produksjonsapparat« (OS p. 141).

Min opfattelse er, at Foucault uden direkte at sige det, har givet en analyse af: *Disciplinen som den form magten i det kapitalistiske samfund har. Disciplinen med dens virkemidler er den kapitalistiske magts mikrofysik.*

Magt og mod-magt

Hermed er samtidig antydet et svar på spørgsmålet: Hvor kommer magten fra? For Foucault er magten ikke noget negativt, slet og ret. Magten er produktiv og hænger nøje sammen med den måde, viden opstår. Men denne form for positivitet og produktivitet ved magten hænger nøje sammen med samfundsformen. Foucault siger ikke selv, hvorfra magten kommer, men det er i hvert fald givet, at det ikke vil være berettiget at sige, at magten, disciplinen, kommer fra de institutioner, der har frembragt disciplinen. Magten er et strukturelt træk ved samfundssystemet, og den disciplinære magt er den form for magt, som det kapitalistiske system udøver over mennesker. Et kapitalistisk samfunds kredsløb kan ikke fungere uden denne disciplin. I denne forstand er magten positiv og produktiv for samfundet. Ved at producere føjelige og nyttige mennesker er disciplinen positiv og produktiv. Ved at producere »forbrydere« er fængslet positivt og produktivt. Når Foucault kalder samfundet »fængselsagtigt«, er det ikke, fordi fængslets metoder har bredt sig i samfundet, men fordi fængslets funktionsmåde er et klart og koncentreret udtryk for hele samfundets magtudøvelse i detaljer – »magtens mikrofysik«.

Men magten har også en negativ side. Magten er undertrykkelse, disciplinen er undertrykkelse, fængslet er undertrykkelse. Undertrykkelse af

mennesker. Men det er netop denne undertrykkelse, som er redskabet for magtens produktivitet. Disciplinen som undertrykkelsesteknik er et centralt gennemgående tema i bogen. Undertrykkelsen fremstilles og afsløres i alle sine »humane« detaljer, så man ikke er i tvivl om Foucaults politiske afstandtagen fra de disciplinære virkemidler, han for fængslets vedkommende beskæftiger sig med.

Men samtidig kan man ikke sige sig fri for at sidde tilbage med en fatalistisk fornemmelse af, at vi alle med en uafvendelig nødvendighed sidder som fanger i disciplinens fintmaskede netværk, – uden muligheder for at ændre på denne magtteknik. Både fængslets fiasko og dets reformering er del af det fængselsagtige systems disciplinære virkemidler! Hvordan kommer vi ud af dette net? Er der nogle muligheder for at bryde fængslets undertrykkelsesmekanismer?

På disse politisk-strategiske, aktuelle problemer skal man ikke søge svar i Foucaults bog. Han analyserer magten, men angiver kun indirekte en vej ud af den. Han angiver, hvor magtens *mod-magt* er:

»Disiplinen må nøytralisere virkningerne av den mot-makt som gjør motstand mot den makt som vil dominere: Opprør, spontane sammenslutninger, koalitioner – ... – kort sagt at den setter opp mot menneskemengdens iboende motstandskraft den kontinuerlige og individualiserende pyramide« (OS p. 195, –

og med:

»Innen denne sentrale og sentraliserte humanitet – ... – må man fornemme kampens svake gny«.⁷

slutter han sin bog.

Foucault peger hermed på, at den frigørende kamp først og fremmest må udgå fra de grupper, der mest direkte er udsat for den disciplinære undertrykkelse. Thomas Mathiesen knytter i forordet direkte an til fængselsfangerens kamp, oprør og strejker og siger, at deres kamp ikke kan foregå isoleret, men må støttes »udefra«. Og for denne opposition, mod-magten, er Foucaults bog meget vigtig. Den udvider vores forståelse for magtens virkemidler og øger dermed vore muligheder for at træde op imod den. I denne forstand er OS også en *mod-magtens værktøjskasse*.

Det er derfor klart, at magtens repræsentanter må tage skarp afstand fra denne bog. Den danske kriminalforsorgsdirektør H. H. Brydenscholt⁸ kalder bogen »abstrakt og ligegyldig«. Det kan man forstå. Det er konsistent, set ud fra hans plads i det fængselsagtige system. – Men at han i sit

7. Krause-Jensens oversættelse lyder: »må man forstå at lytte til den gærende oprørmuren«, op. cit. p. 87.

8. Politiken d. 1. juni 1977.

snæversyn ikke har forstået, hvad bogen drejer sig om, og fra sin plads i den danske fængselspyramide kun kan se den nordiske diskussion⁹ (og dermed sig selv) som historiens sandhed:

»Jeg tror heller ikke, at andre danske eller nordiske læsere vil finde det særlig kompetent, at forfatteren filosoferer side op og side ned, med utallige notehenvvisninger til historiske kilder, om noget, hvor en henvisning til den nordiske diskussion og dennes resultat kunne give et svar«

– det er på samme tid symptomatisk og uhyggeligt.

Torben Wanscher

9. Jfr. de i indledningen gængvne citater.

Meddelelser

Geschichte des kollektiven Arbeitsrechts

Einladung zum 2. Rechtshistorikertreffen
an der Universität Bremen von 10.-12.2.78

Die Geschichte des kapitalistischen Arbeitsrechts ist bis zum heutigen Tage noch weitgehend ungeschrieben. Diesem oftmals festgestellten Mangel entgegenzuwirken und Anregungen zur wissenschaftlichen Bearbeitung des Themas zu geben, hat sich das 2. Rechtshistorikertreffen an der Universität Bremen zum Ziel gesetzt.

Die thematischen Schwerpunkte der Tagung sollen sich auf folgende Bereiche konzentrieren:

- 1) Streikkämpfe und Koalitionsfreiheit
- 2) Rätebewegung und Betriebsverfassung
- 3) Arbeitsrecht und Faschismus

In metodischer Hinsicht beinhaltet die Bearbeitung dieser Themenkomplexe den Versuch einer sozialökonomisch fundierten Erklärung der Rechtsgenese, um das ebenso oft postulierte wie uneingelöste Konzept einer materialistischen Rechtsgeschichte in seiner praktischen Leistungsfähigkeit zu überprüfen.

Der damit gesetzte methodische Anspruch schließt die Auseinandersetzung mit anderen, nicht materialistischen Methodenansätzen nicht nur nicht aus, sondern er stellt sich ihnen zu offenem Diskurs. Zu diesem Zwecke soll versucht werden, zu allen Themen Korreferenten mit unterschiedlichen wissenschaftstheoretischen Ansätzen zu gewinnen.

Zu 1): Die dialektische Verknüpfung zwischen politischem und gewerkschaftlichem Kampf der organisierten Arbeiterbewegung und der historischen Durchsetzung und aktuellen Funktion der Koalitionsfreiheit steht am Beginn der Tagung, weil hier das Zentralthema der kapitalistischen Arbeitsrechtsgeschichte zum ersten Mal historisch auf den Begriff